

چرا در قرآن اسامی متعددی برای نفس اختصاص یافته است

صاحب تفسیر مشکاة گفت: نام‌هایی که در قرآن برای معرفی نفس مطرح شده‌اند، هر کدامشان به یک کارکرد آن اشاره دارند و دلیل تفاوت این تعابیر، تعدد آن نیست.

صاحب تفسیر مشکاة گفت: نام‌هایی که در قرآن برای معرفی نفس مطرح شده‌اند، هر کدامشان به یک کارکرد آن اشاره دارند و دلیل تفاوت این تعابیر، تعدد آن نیست.

محمدعلی انصاری، صاحب تفسیر مشکاة و مفسر قرآن کریم، به گزارش ایکنا از خراسان رضوی، محمدعلی انصاری، صاحب تفسیر مشکاة و مفسر قرآن کریم، در نشست مجازی که امروز، ۲۸ بهمن ماه با موضوع «نفس در قرآن» برگزار شد، اظهار کرد: نام‌هایی که در قرآن برای معرفی «نفس» مطرح شده‌اند، هر کدامشان به یک کارکرد آن اشاره دارند. دلیل تفاوت این تعابیر، تعدد نفس نیست، بلکه این تعابیر از شئون مختلف آن پرده برمی‌دارد و این تحفه الهی را به آدمی می‌شناساند.

وی ادامه داد: انسان هنگامی که پا به دنیا می‌گذارد، نفسی دارد که هم برای تقوا ورزی و هم برای فسق و فجور آماده است. «سَوَّلْتُ لَكُمْ أَنْفُسَكُمْ أَمْراً»، یعنی نفستان شما را تسویل کرده است. تسویل کار شیطان است و هنگامی رخ می‌دهد که تمنیات نفسانی انسان نزد او آراسته می‌گردد و از قوه به فعل درمی‌آید. به این مرتبه از نفس، «نَفْسٌ مُسَوِّلَةٌ» می‌گویند. شیطان در این مرحله، بر کینه‌ها، حسدها و شهوت‌های آدمی کبریت می‌زند و آن‌ها را شعله‌ورتر می‌کند. در ادامه با نشانی‌هایی که شیطان به نفس می‌دهد، نفس از مرحله مسوله به مرحله اماره پا می‌گذارد و در این مرحله، نفس اماره آدمی را به سوی زشتی‌ها و پلشتی‌ها فرا می‌خواند و امر می‌کند.

انصاری تصریح کرد: اگر آدمی با پذیرش دعوت انبیا و گوش سپردن به حقایق وحی، جان خود را به تربیت الهی آراسته کند، از مرحله «نفس مُسَوِّلَةٌ» می‌گذرد و به مرحله «نَفْسٌ لَّوَّامَةٌ» صعود می‌کند. یعنی اگر خطایی از او سرزند، «نَفْسٌ لَّوَّامَةٌ» به میدان می‌آید و آرام و قرار را از او می‌گیرد و آدمی پشیمان از انجام آن کار، خودش را سرزنش می‌کند، که چرا چنین رفتار ناشایستی از او سر زده است.

این مفسر قرآن کریم افزود: اگر آدمی به ملامت‌های «نفس لَّوَّامَةٌ» پاسخ مثبت دهد، به مرحله بعدی صعود می‌کند و در مرتبه «نَفْسٌ مُلْهَمَةٌ» از الهامات ربانی و تقوایی بهره‌مند می‌شود. بعد از آنکه آدمی به پیام‌های رحمانی پاسخ مثبت می‌دهد و به انجام کارهای خداپسندانه مبادرت می‌ورزد، اندک‌اندک به مرتبه والای «نَفْسٌ مُطْمَئِنَّةٌ» صعود می‌کند. در این مرحله اضطراب‌ها، تلاطم‌ها و خیالات نامربوط از وجود آدمی رخت برمی‌بندد و او را قرار و آرامش فرا می‌گیرد.

اقسام نفس در قرآن

وی اظهار کرد: از زیباترین نکاتی که درباره نفس در قرآن کریم مطرح می‌شود، اقسامی است که برای آن معرفی می‌شود. اگرچه عارفان و علمای اخلاق، نفس و روح را به ۶ دسته «اماره، لوامه، مُلْهَمه، مطمئنه، راضیه و مرضیه» تقسیم می‌کنند، اما قرآن کریم فقط سه نفس را معرفی می‌کند که عبارتند از نفس اماره، نفس لوامه و نفس مطمئنه. نفس اماره برای انسان شناخته شده است و انسان در چالش مستمر با آن است. همچنین خداوند در سوره مبارکه «یوسف» می‌فرماید: «وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لِلْآفَارَةِ يَالسَّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّيَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ من هرگز خودم را تبرئه نمی‌کنم، که نفس [سرکش] بسیار به بدی‌ها امر می‌کند، مگر آنچه را پروردگارم رحم کند. پروردگارم آمرزنده و مهربان است.»

انصاری در خصوص دومین نفس معرفی شده در قرآن، بیان کرد: دومین نفس در قرآن کریم، نفس لوامه است. خداوند در سوره «قیامت» می‌فرماید: «لَا أَقْسِمُ بِیَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ لَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ؛ سوگند به روز قیامت، و سوگند به [نفس لوامه و] وجدان بیدار و ملامتگر.» لوامه از ریشه «لَوَّمَ» به معنای سرزنش و ملامت می‌آید. به اصطلاح امروزی می‌توان گفت نفس لوامه به معنای نفس منتقد است. خداوند به نفسی سوگند می‌خورد که منتقدانه به رفتارهای آدمی نگاه می‌کند و با ذره بین بدن می‌نگرد. این نفس، حالت دوم نفس آدمیان است که از حالت اول بالاتر است، یعنی اگر انسان در قبال خواهش‌ها و کشش‌های نفس اماره، دست بسته و تسلیم نباشد، پاره و لایه‌ای دیگر از نفس جوانه می‌زند که نامش لوامه است.

این مفسر قرآن کریم گفت: به عبارت بهتر، وقتی انسان در قبال برخی از خواسته‌های نفسانی مقاومت می‌کند، نوعی روحیه انتقاد به گذشته در نفسش ایجاد می‌شود و چراهایی برای او به وجود می‌آید که در نتیجه آن، شروع به انتقاد از دیروز و دیروزهای زندگی خویش می‌کند. این مرحله را نفس لوامه گویند که نشانه‌ای نیکو و مثبت در انسان است و وجودش می‌تواند

